

פרקים בקורות חייה של קהילה יהודית למופת ב'צרפת של מעלה' וציונים בתולדות רבניה, מאוריה וראשיה — בימי עברה וזעם

שמואל אלברט

כשפשט האשמדאי הנאצי את טלפיו על עדרי ישראל שבאירופה, בעוד שבמזרח אירופה נשארו לפליטה מהעקדה הנוראה, רק אחד מעיר ושניים ממשפחה, ולפעמים ל"ע אף זה לא, הרי שבצרפת, על אף שהיתה תחת הכיבוש הגרמני בצפונה מיד בתחילת המלחמה, ואף המחצית הדרומית שנקראה האיזור החופשי ושם פעלה ממשלת וישי, אף היא היתה ממשלת בובות של הנאצים, נותרו לפליטה כ־75 אחוז מיהודיה בחסדי ה', ושרדו את המלחמה.

סיבות רבות היו לתופעה ברוכה זו, ואחת מהן היא, שהאיטלקים, שנוכחותם היתה דומיננטית בדרום צרפת, למרות שמוסוליני הרוודן השליט היה בן בריתם של הגרמנים, הדרגים שמתחתיו לא השלימו עם מעשי הזוועה של הנאצים, ופרסו חסות על היהודים. נשתמרה תעודת הוקרה מרבני וראשי הקהילה בניס — לקונסול האיטלקי, קאליסה. גם העם הצרפתי, שנכח וראה כמו עיניו את מעשי הנאצים ומטרתם, לא השלים עם זה, וצרפתים רבים נתנו מקלט ומחסה ליהודים, ועזרו להם למלט את נפשם.

כתוצאה מכך הונחה תשתית איתנה להצלת יהודים, והיא המשיכה גם מאוחר יותר בשנה האחרונה של המלחמה, כשאיטליה נכנעה לכוחות הברית, והכוחות הגרמנים נכנסו לאיזור שהיה בשלטון האיטלקים, והחלו לפעול שם להשמדת היהודים.

ביריעה זו, נעסוק בעיר ניס (ניצה), שהינה עיר נמל בדרום צרפת, ואחת מעיירות הנופש שבבריביירה הצרפתית, שהיתה לעיר מקלט ליהודים רבים בשנות השואה, וגם בשנים שלפני השואה, כשהקרקע בגרמניה ובאוסטריה נשמטה מתחת לרגלי היהודים שדרו שם, החלו פליטים רבים להגיע לעיר זו.

אנו נפתח צוהר ונביט לתוככי קהילה מיוחדת במינה, שהיתה פינת יקרת בעיר זו, והיא קהילת בית הכנסת "עזרת אחים" נוסח אשכנז, ששכנה ברחוב דיבושאז'. סביב קהילה זו התרכזו והתלכדו ציבור גדול של פליטים, ובראשם רבנים ידועי שם, חסידים ואנשי מעשה, ועסקנים דגולים שנסו לשם מחמת המציק.

עליהם. הם נתנו אמוץ במה שנאמר בתוכן המסמך, ובעזרת זה יכלו היהודים הפליטים להיות ניידים ללא סכנה בזמן המלחמה. הועד עזר גם לפליטים ששהו באיזורי חסות שיצרו האיטלקים עבור היהודים באיזור הרי האלפים המריטימים. הועד נקרא בשם "ועד דובישאג", ע"ש הרחוב שבו שכן כבוד בית הכנסת. לאחר המלחמה עזר הועד לאלמנות וליתומים של הנשלחים למוות הי"ד, והמשיך לתמוך בהם ללא הרף גם בשנים הבאות.

זכור לטוב מר אנג'לו דונאטי, יהודי איטלקי שהתגורר בניס, בעל לב חם ואיש עסקים, שניצל את קשריו המסועפים עם הצמרת האיטלקית למען אחיו המדוכאים, ופעל שכם אחד עם "ועד דובישאג" למענם. פועלו זה היה פתח נרחב להצלת היהודים ולעין הטובה שנהגו בהם האיטלקים.

עם הדחתו של מוסוליני, יזם דונאטי מבצע להעברת כ־30,000 יהודים מדרום צרפת לצפון אפריקה, באמצעות ארבע אוניות נוסעים גדולות וחדישות שהאיטלקים הסכימו להעמיד לרשותם, אולם עם כניעתה של איטליה וכניסת הגרמנים לשטח שהיה בשלי-טתם, אבדה תקותה של תוכנית זו. כאמור לעיל, שהו בעיר רבנים דגולים בעלי שיעור קומה, וכן עסקנים דגולים, ואנו בשורות הבאות נשרטט קוים לדמותם ופועלם למען אחיהם בני ישראל בעת צרה וצוקה זו.

חברי אגודת הרבנים של פאריס

בתוך הגולה גלו לניס שלושה ממלכי פאריס — מאן מלכי רבנן, הלא המה הג"ר מרדכי שוחטמן זצ"ל, מחשובי רבני פאריס ונציג אגודת הרבנים דפולין בצרפת, לשעבר רבה של העיר שארגורוד באוקראינה, ולאחר מכן מרבני העיר טרשנוביץ, ורב ראשי בעיר סורוקה שבבסרביה. הוא נמנה על חסידי טאלנא.

כן נטעו שם אוהלם הג"ר ישראל אלעזר הופשטיין זצ"ל, כ"ק האדמו"ר מקוזניץ, ואז רב אגודת הקהילות בפאריס, וכן הג"ר שמואל יעקב רובינשטיין זצ"ל, מחבר הספרים הנודעים "שארית מנחם", שזכה אז כרב קהילת עטרת ישראל-פאסאז' קושנער שוהל, ולאחר המלחמה הוכתר כרב אגודת הקהילות בפאריס. הגרש"י רובינשטיין נמנה על חסידי קאצק-לומאז' והיה תלמידו המובהק של הגה"ח רבי נח שחור מביאלא זצ"ל, חותנו של כ"ק אדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור זי"ע.

הם מהווים עתה את אגודת הרבנים בפאריס, וגם בעת חירום זו, אינם מסירים עטרה זו מראשיהם, ודאגתם לצאן מרעיתם, הינה בראש מעיניהם. ממקום מושבם במלון רוזוועלט בניס, יוצאת הוראה ליהודי צרפת כיצד לנהוג בשעה זו, ויהיו כל מעשיהם על פי חכמים.

הרב שוחטמן זצ"ל וכ"ק האדמו"ר מקוזניץ זצ"ל עזבו בסוף שנת תש"א את ניס בדרכם לארה"ב. הגרש"י רובינשטיין זצ"ל נשאר

שהיתה אחת הטיילות המפוארות בעיר זו. בשנות המלחמה כבר עבר את גיל הגבורות והוא פעל בכוחות נעורים ללא לאות, זכה לאריכות ימים מופלגת ונפטר בן למעלה מתשעים שנה.

בזמן ההוא, עוד לפני מלחמת העולם השנייה, כשהתחילו להגיע פליטים מגרמניה ומאוסטריה, עזר מר דובינסקי לכלכל את העניים שבהם. הוקם מטבח, ובו הכינו מדי יום כ־300 מנות אוכל לשתי ארוחות ביום. כמו"כ דאג ועד הקהילה לטיפולים רפואיים ולדמי שכירות לדירי עבור הפליטים.

חברי הועד זנחו את עסקיהם הפרטיים, כדי לעזור למסכנים הללו, וכן דאגו לאלפי אנשים להשיג מסמכים לשהיה חוקית בצרפת ובאי-טליה. בתקופת הכיבוש והשלטון האיטלקי בחלקים נרחבים בדרום צרפת, הנפיקה קהילת "עזרת אחים" מסמכים עם החותמת שלה, ששימשו מעין תעודת זהות, ובעיני כוחות הכיבוש האיטלקי היה זה מסמך רשמי המקובל

כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע בצרפת בשנים ההן

עזרת אחים

בית הכנסת נוסד ב־1930 על בסיס ומטרה של צדקה וחסד, וכשמו כן הוא "עזרת אחים".

ראש הקהל הראשון היה ד"ר בורוכוביץ, ולאחריו מילא את מקומו ר' יעקב דובינסקי, יליד רוסיה, בן דודו של הגאון המפורסם רבי משה נחום ירושלימסקי זצ"ל, רבה של קיעלץ. חבר נוסף בועד המייסד של בית הכנסת היה ר' יהושע מורגנשטרן, שהוא אף יסד את החברה קדישא של הקהילה, ובעלי היכולת כיסו מכיסם את הוצאות הקבורה עבור היהודים העניים שלא השיגה יד משפחתם להוצאות אלה. חברים נכבדים בועד היו גם ה"ה טורונצ'יק וטופיל.

ר' יעקב דובינסקי היה איש תבונות חי ורב פעלים, ועבודתו העיקרית היתה להיות לעזר לעניים ולנצרכים. את כספי הצדקה אסף וגייס בעיקר מתיירים זרים שבאו לנפוש בעיר, והוא פגשם בדרך כלל בטיילת האנגלית המפורסמת,

בצרפת עד תום המלחמה, היה למשענת עידוד ונהנו ממנו עצה ותושייה בעת צרה וצוקה זו [בגליון פרקים של ערב פסח תשע"א ב"המודיע" הארכנו בדברים על פועלם].

יזכרו כאן לטובה בנותיו החשובות, מרת רבקה (לימים שמעוני) ומרת טניה (לימים קלוטשטיין), שעסקו במסירות נפש בהצלת יהודים בערים ניס וליאון, ופועלם מסופר במפורט ביומנו של רבי ישראל יהושע מאירוביץ' זצ"ל, שאודותיו נכתוב בהמשך היריעה.

הגה"צ רבי אברהם מרדכי שפירא הי"ד מטשנסטוכוב

הגה"צ רבי אברהם מרדכי שפירא מטשנס-טוכוב הי"ד, נולד בשנת תרנ"א לאביו הג"ר יצחק דוד שפירא זצ"ל, אבדק"ק איוואנצק, מגזע אדמו"רי בית נשכיו, קובלה, קוריץ, אפטא, לעלוב וסטאשוב, מחבר הספר תנובות שד"ר.

רבי אברהם מרדכי הי"ד, היה חתנו של כ"ק אדמו"ר רבי אהרן דוד טברסקי הי"ד זי"ע, האדמו"ר מזוריק בטשנסטוכוב, נכד המגיד מטריסק (הוא היה חתנו של כ"ק האדמו"ר ממכנובקא – בני ברק).

רבי אברהמלי, כשם שהיה ידוע בין חסידיו זוריק, הדפיס את ספרו של אביו "תנובות שד"י והוסיף בשולי הספר את חיבורו קונטרס שושני לקט. ר' אברהמלי היה בעל מנגן ושלט אף בקריאת תווי נגינה, ונהג לשורר בשבתות, במועדים, ובמוצאי שבתות ליד שולחן חותנו, מנגינות ערבות לאוזן, ובעיקר ניגוני בית מודי"ץ, והחסידים כמהו לשמוע את זמירותיו ששר בטוב טעם וחן.

כשבא פעם לווארשא לביקור בשבת, הסכים לאחר הפצרות לעבור לפני התיבה בבית המדרש של חסידי זוריק ברחוב נאלבקי 49, ובית המדרש, על אף שהיה אולם גדול, צר היה מהכיל את המתפללים הרבים שהצטופפו כדי לשמוע אותו מתפלל "מוסף".

כשפרצה המלחמה בסוף שנת תרצ"ט, שהה רבי אברהמלי באיטליה, ולא הספיק לחזור למשפחתו בטשנסטוכוב, ועבר לגור בעיר ניס. כפי שמספר רבי ישראל יהושע מאירוביץ' ביומנו שכתב אודות קורות השנה האחרונה למלחמה בניס. לפני ראש השנה תש"ד, נלכד על ידי הצוררים הנאצים, ונשלח למחנה הריכוז דראנסי. יהודי ניס שמעו על העלמו ולא ידעו היכן הוא נמצא, עד שכעבור כמה ימים הגיע מכתב מדראנסי לניס, שנכתב על ידי אשה שנלקחה לשם עם תינוקה בן 5-6 שבועות, ובמכתבה היא מספרת שבראש השנה התפללה במנין של הרב שפירא, ואז התברר גורלו המר.

בתאריך ח' תשרי תש"ד (7.10.43) נשלח מדראנסי לאושוויץ. רעייתו הרבנית רייזל ושלושה מילדיה נשלחו לטרבלינקה, ובנו האבוכר ר' יעקב לייב הי"ד, וחותנו כ"ק האדמו"ר מזוריק הי"ד, נספו עקה"ש בעיר אוסטרהה, שם שהו אצל בן האדמו"ר, רבי אברהם, שהיה רב העיר.

הרב שפירא היה אישיות מרכזית בקהילת "עזרת אחים", ובעת צרה ליעקב זו, חיוק ברכיים כושלות, ויסד תלמוד תורה וישיבה עבור ילדי ובחורי חמד. נשתמר מכתב, שבו פונה הוא לגה"ח רבי שניאור זלמן שניאורסון זצ"ל (מראשי יהדות צרפת לפני השואה ולאחריה) שיספק לו בהלוואה גמרות ועוד ספרי קודש הנחוצים עבור בחורי הישיבה, (מצ"ב צילום המכתב).

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע

לאחר נישואיו של האדמו"ר זצ"ל עם הרבנית מרת חיה מושקא ע"ה, הם גרו בברלין שבגרמניה, שם ישב האדמו"ר על התורה והעבודה, כשהוא נחבא אל הכלים, ואינו מודיע כמעט את יחוּסו, ומצניע את ידיעותיו וגאונותו, בכל נבכי וחדרי תורה וחסידות.

עם עלות המפלגה הנאצית לשלטון בשנת תרצ"ג, האנטישמיות החלה אז לנשב בחוצות המדינה, והחל מסע רדיפות פרוע נגד היהודים, החליטו הרבי והרבנית לעזוב את ברלין, והתיישבו בעיר פאריס, שם שהו כשמונה שנים, עד שנת תש"א. בפאריס הכירה, כבר דר אז הגרש"י רובינשטיין זצ"ל, וקשרים מיוחדים

הרב רובינשטיין זצ"ל עם הרה"ח ר' ישראל יהושע מאירוביץ' זצ"ל

וידידותיים נוצרו ביניהם, והעצה הדדית שררה בקרבם.

לימים, בשיחת קודש, יתאר הרבי רב מפולין שהכיר בפאריס, וכוונתו ככל הנראה לרב רובינשטיין זצ"ל. וכה סיפר הרבי בשיחתו בהתוועדות חג השבועות תשכ"ו:

בהיותי בפאריס, ביקרתי אצל רב מפולין (שישב חגור באבנט) שהיה בעל הוראה גדול, וכנראה ידע הרבה ללמוד. תוך כדי דברים, נכנסה אל החדר אשה, ותרגול בידה, שאודות כשרותו התעוררה אצלה "שאלה". הרב הביט בעוף, והחל להשיב: לפי דעת הט"ז דינו כך, אולם הש"ך חולק על כך, ולפי דבריו הדין שונה. האשה לא נתנה לרב לסיים את דבריו, וקראה: "תאמרו לי האם יכולה אני להכניס את העוף לסיר?", "חכי חכי – המשיך הרב – ישנם עוד אחרונים שלדבריהם הדין כך, וההלכה היא כדעתם"...

כמובן – המשיך הרבי – שהרב לא התכוון להתפאר בידיעותיו בתורה לפני האשה, שלא ידעה מי היה הש"ך, ומיהו הט"ז, אלא מכיון שלימוד התורה היה אצלו בבחינת "ראיה" – "בפשיטות", היינו שכל חייו ולהיטותו היו בתורה לעומת שאר עניני העולם שהיו אצלו בבחינת "שמיעה" – "בהתחדשות", לכן, גם כשהובאה שאלה בענייני העולם, ראה בזה רק תורה, ולכן ענה כפי שעונים בלימוד התורה. וגאים הדברים למי שאמרם, אף הוא הרבי, כל מהותו ומציאותו, נתונות היו בעניני תורה ורוחניות בבחינת ראה, ובהיותו טוב עין, ראה מעלות אלו באחרים, וסיפר בשבחם (מתוך ספר "ימי מלך").

בעקבות המלצת הרב רובינשטיין, הוצעה אז לאדמו"ר זצ"ל רבנות העיר מנצ'סטר שבאנגליה, אך הוא סרב לקבלה, והמשיך להצליח להצטנע מן הבריות, ופרט למתי

הגאון רבי אהרן גרשון סונגלובסקי זצ"ל, רבה של ניס

מספר, לא ידעו רבים על זהותו. האדמו"ר ה'אמנות משה' מאלכסנדר זי"ע, סיפר אף הוא על פגישתו הראשונה של הרב עם האדמו"ר, וכה מובא בספר הצאצאים, בשם האדמו"ר מאלכסנדר:

באחד הימים קרא הרב רובינשטיין לאסיפת חיווך והתעוררות בבית מדרשו. רוב הקהל היה מבולבל, אך בפניה אחת הבחין באברך אציל, שמראה פניו הביע בהירות וקור־רוח, היה זה הרבי. הרב אברהם יהודה זלושינסקי זצ"ל, מתלמידי הרב, מספר, שהרב המליץ לו כי בכל דבר שירגיש צורך, יתייעץ עם הרבי (כפי שכונה אז הרמ"ש), וישתדל לקבל ממנו השפעה.

בזמן המלחמה, ברח הרבי תחילה מפאריס לעיר וישי, ומשם המשיך לעיר ניצה, שם שהה תקופה ארוכה בצוותא עם הרב רובינשטיין, והם אף התפללו בתקופה זו באותו בית כנסת.

בחודש תשרי תש"א, פנה הרבי אל הרב רובינשטיין, והחל לברר אתו יחד, את האפשרויות להשגת ארבעה מינים לחג הסוכות, וכן את מידת החובה של מסירות נפש למצוה בכלל, ולהידור מצוה בפרט. השיחה קלחה והובאו ראיות לכאן ולכאן, ובסיום נראה היה הדבר כבלתי מוכרע.

בימים הבאים, הרב רובינשטיין שם לב שהרבי לא נמצא בשטח, וכעבור כמה ימים הופיע אצל הרב כשפניו קורנות כוזהר חמה, ובידיו שני אתרוגים מהודרים "קאלבריים" כמנהג חב"ד, האחד כשי לרב רובינשטיין.

מסתבר, כי הרבי נסע בדרכים לא דרכים, אל עבר המטעים הקרובים לקווי המלחמה ליד גבול איטליה, ותוך סיכון עצמי רב, השיג אתרוגים אלו לקיום המצוה בהידור. יצויין כי איטליה היתה אז בת ברית של גרמניה הנאצית, והרבי לא שת לבו לזה ומסר את נפשו לקיום

הגאון רבי אליהו מונק זצ"ל, רב עדת יראים פאריס

הגאון רבי מרדכי הייזלבק זצ"ל, רבה של מיץ

המצוה בהידור כפי מנהג בית אבותיו. כפי שסיפר הרב זלושינסקי זצ"ל, סט זה של ארבעה מינים, היה אז היחיד בניצה.

על סיפור נוסף של מסירות נפש של האדמו"ר סיפר לימים הרב רובינשטיין: בימים ההם ערכה משטרת ממשל וישי, שהיה שלטון בובות של הנאצים, מפקד של התושבים, וכל אחד היה צריך לציין בפרטיו גם את דתו, וזה היה כדי להקל על הנאצים ימ"ש את מלאכת השמדת היהודים ח"ו.

הרבי והרבנית התגוררו אז במלון, והפוקדים הגיעו כשהרבי לא היה בבית, והרבנית, לשאלת הפוקדים על דתם, ענתה: אורטודוכסים, וזה יכול להתפרש גם כנוצרים יוונים אורטודוכסים. כשהרבי חזר לביתו במלון, ושמע את קורות היום, אמר אינני מוכן להתנתק מהקב"ה אף על הנייר. הלך למטה המשטרה, וביקש שיציינו בדתם: יהודים אורטודוכסים. דבר זה היה סיכון גדול עד מאוד בימים ההם, כשהנאצים השתמשו בפרטים אלו לצוד את היהודים למוות ח"ו.

כעבור שנים, בדברו על סיפור מסירות הנפש של הרבי, אמר הרב רובינשטיין: מסירות נפש גדולה מזו, היא העובדה שלמען טובת כלל ישראל, ניאות הרבי בסופו של דבר לצאת מהתבודדות, ולוותר על סיפוקו הרוחני, על מנת לשמש כרעם של ישראל.

בחודש סיון שנת תש"א, בטרם יצא הרבי מצרפת בדרכו לניו יורק, נפרד ממנו הרב רובינשטיין בהתרגשות גדולה, וביקש ממנו שכאשר יגיע לניו יורק, ישתדל לסדר עבורו אשרת כניסה לארה"ב. אמר לו הרבי: יש יהודים שזוקקים לכך יותר ממך, אך אין לך סיבה לדאגה, כיון שלא תצטרך לזה. מעשה זה סיפר הרב ברוב רגש, כשהוא מציין שהיתה זו מעין נבואה של הרבי שהבטיח שלא יארע לו דבר, ואכן כך היה, שהצליח להסתתר וניצל בנסים גלויים, מכליון הצוררים הארורים ימ"ש.

מסופר, שבדברי פרידתו אמר לו הרבי, שהוא עוסק בעירובין ונטילת ידים. (ברדאי כוונתו לאימרה של ה"שרף" מקוצק, שיהודי צריך את שני הדברים, גם להיות מעורב עם הבריות, וגם למשוך את ידיו ולא להיות מעורב יותר מהצורך שלא זייק לו, ועל זה אומרת הגמ' שבשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים, יצתה בת קול ואמרה "בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני". (הרב רובינשטיין, כידוע, היה חסיד קוצקאי.)

עם תום המלחמה שיגר הרבי איגרת לרב רובינשטיין לקראת ראש השנה, איחל לו כוח"ט, והזכיר לו את הימים ההם של מסירות הנפש בגיא צלמוות.

כאשר הרבי הגיע שוב לפאריס בשנת תש"ז, לקבל את פני אמו ע"ה שהצליחה לצאת מרוסיה בדרכה לארה"ב להתאחד עם בנה, נפגשו שוב הרב רובינשטיין והרבי, והרב אף הגיע לשמוע את שיעורו של הרבי שמסר בפני קהל רב. בסוף השיעור אמר הרב רובינשטיין: כשהרבי לימד פשט, הצלחתי להבין, אולם כשהרבי התחיל להיכנס לפרד"ס התורה, כבר התקשיתי להבין.

הג"ר אליהו מונק זצ"ל – אב"ד קהל עדת היראים פאריס

הרב אליהו מונק זצ"ל, נולד בפאריס לאביו הרב שמואל מונק זצ"ל, שהיה רבה של קהילת עדת ישראל המפורסמת בברלין. אביו זקנו היה הרב הכולל של אלטונא שבגרמניה, ומשפחת מונק ידועה ומפורסמת היתה בכל מערב אירופה, בשמירת המסורת היהודית באופן הקפדני ביותר, והודות לפעלם ניצל חלק גדול של יהודי גרמניה מציפורני ההתבוללות.

הרבה שנים למד בבית מדרשו של הרב הילדסהיימר בברלין, ובשנת תר"פ הסמך שם לרבנות. משנת תרפ"ז עד תרצ"ג, שימש ברבנות בעיר אנסבאך שבגרמניה, ובשנת תרצ"ג, לאחר פטירתו של הרב משה ויסקוף זצ"ל, לאחר 56 שנות רבנות, נתמנה הרב מונק כרבה הראשי של הקהילה החרדית "עדת יראים" בפאריס.

בימי המלחמה שהה במשך זמן רב, בעיר ניצה, ולאחר מכן נמלט לשווייץ, שם שהה עד סיומה של המלחמה, ואז בפאריס. שב לכהן ברבנות הקהילה בפאריס. הרב מונק חיבר ספרים חשובים שזכו לתפוצה רבה.

בשנת תשמ"א נסחלק לבית עולמו בשיבה טובה ובשם טוב שהלך לפניו כל ימיו. הותיר אחריו זרע ברך ה', בנים וחתנים יראים ושלמים וממשיכים בדרכו. חתנו הנודע היה הרב עמנואל יעקובוביץ זצ"ל רבה של בריטניה.

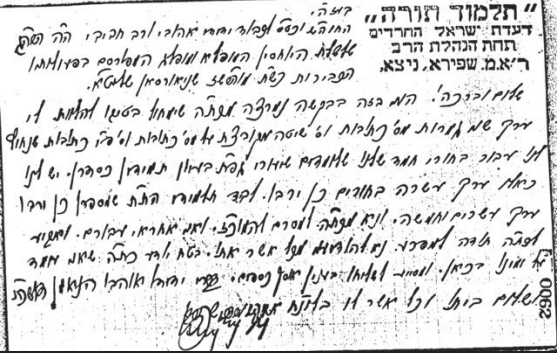
הג"ר מרדכי הייזלבק זצ"ל – רבה של מיץ

נולד בעיר ניסקו שבגליציה בשנת תרנ"ב, לאביו רבי אברהם חיים זצ"ל, שהיה תלמיד חכם עצום, אשר סרב להתפנות מן הרבנות. יחוסו היה רם והוא התייחס עד לרש"י, המהרש"ל, המהרש"א, רבי איציקל חריף, בעל המגיד משנה על ספר משנת חסידים, ועוד רבנים גאונים וצדיקים מפורסמים.

בגיל צעיר מאוד כנס ללמוד בקלויז של העיר טרנוב הסמוכה, שהיתה מפורסמת בזכות לומדי התורה המופלגים שדרו בה. רבותיו היו הגאונים המפורסמים הרב ריינר והרב הורוביץ. כישוריו וזכורנו המופלא יחד עם התמדתו, עזרו לו להגיע לרמה לימודית גבוהה, וכבר בצעירותו כונה בפי חבריו בכינוי "המפתח", הם העדיפו להשאול אותו במקום לטפס על הסולם ולהוריד את הספר המתאים מארון הספרים.

בגיל הבגרות נסע ללמוד בעיר וינה, ושם הוסמך לרבנות.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה עבר להתגורר בשווייץ יחד עם חברו, הג"ר אליהו בוטשקו זצ"ל, התיישב בעיר סט גלן, שם כיהן כרב דרשן ומורה ללימודי קודש. בעיר זו הקים וניהל את המוסד התורני "שערי תורה". בתקופה זו פירסם חיבורים במחשבת ישראל. עם תום מלחמת העולם הראשונה, עבר להתגורר בעיר מיץ, ועד מהרה תפס מקום נכבד בקהילה זו, כיהן כרב ואב"ד של איזור

מכתב הרב אברהם מרדכי שפירא הי"ד להרב שניאור זלמן שניאורסון זצ"ל, בשנות השואה

כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע בצרפת בשנים הון

בשנת תשל"ה, כיהן כרבה של קהילת אהבת אחים בניו ג'רסי.

בנו הבכור, פרופ' הרב יוסף סונגולובסקי מקווירנס, היה הילד הראשון שזכה לחגוג את הבר מצוה שלו לאחר תום המלחמה בניס, ושחרורה מעול הנאצים. כיום מכהן כרבו של בית הכנסת "עזרת אחים" הג"ר יצחק מרציאנו שליט"א, שנוהג נשיאותו ביד רמה, ומקרב ליבם של ישראל לתורה וליראת שמים.

הג"ר צבי הירש הלוי איש הוהביץ זצ"ל – אב"ד דרעזדען

הרב צבי הירש הלוי איש הורוביץ, היה אחד הרבנים המצויינים של הדור העבר, שמעבר לגדולות בתורה, הקדיש מזמנו לחקר תולדות הגאונים ששימשו בקודש בקהילות אירופה במאות השנים האחרונות, חיבר בנושא זה ספרים, וכתב מאמרים רבים.

נולד בשנת תרל"ב בקראקא לאביו רבי חיים אריה (לייבוש), ששימש כרבה של קהילת קראקא המפוארת, ועל ברכיו גדל ומפיו למד תורה. בצעירותו התייחד עם רבי חיים דמביצר, ששימש דיין בבית הדין של אביו, וגם היה חוקרה המופלא של רבנות יהדות פולין, וממנו הושפע לעסוק בחקר תולדות הרבנות.

רבי צבי הירש הצעיר עשה חיל בתורה, ושמו הלך לפניו כלמדן וידען, ואביו בספריו מביא גם מחידושי בנו. החוקר ר' שלמה בובר מביא בספרו הידוע אנשי שם, הערות בשמו. ביחוד שקד על לימוד התלמוד הירושלמי, והתכונן להקדיש את זמנו לבירור גירסאותיו, ופירוש המאמרים הסתומים המרובים המובאים בו, הודות לגילויים של הרבה מכתבי הראשונים, שלא היו ידועים בעבר, ולא היו לנגד עיני מפרשי הירושלמי.

במלחמת העולם הראשונה גלה מגאליציה למוראביה, ותקע אהלו בעיר ברוך, שם התמנה לרבה של קהילת הפליטים "מחזיקי הדת". הוא התמסר אליהם בכל לבו ברוחניות ובחומריות, והעמיד את הדת והכשרות על תילן.

בשנת תרע"ו עבר להתגורר בעיר שווינגן שבהולנד, ובשנת תרע"ט, עת נוסדה בדרזדן שבגרמניה קהילת "שומרי הדת" על ידי יהודי מזרח אירופה שהתיישבו שם, נקרא הרב הורוביץ לשמש אצלם בקודש כרב. כמקומות כהונותיו הקודמות, גם כאן התמסר בכל כוחו לבנות כראוי את החיים הרוחניים. יסד מקוה

כשר בעיר, והעמיד שוחטים ובודקים יראים, וכל עניני הכשרות הנהגלו ברמה.

בשנת תרפ"ו, נתקבל הרב גם על ידי הקהילה הכללית, וגם היא מסרה לידו את הטיפול וההשגחה הכללית בעיר. בשנת תרצ"ט, והוא אז בגיל שישים ושבע שנים, נאלץ לקחת את מקל הנדודים בידו עקב הרדיפות של שלטון הרשע הנאצי, ויצא ממקום שבתו, ויחד עם עזיבתו את המקום, פסקה גם פעילותו הברוכה שם. תקופה קצרה ישב בעיר אנטוורפן, ועם פלישת הגרמנים צלבגיה בשנת ת"ש, גלה לעיר ניס שבדרום צרפת.

רעות רבות מצאוהו בעיר ניס, שני בניו נשלחו למות קדושים על ידי הנאצים, ורעייתו מרת פייגא נפטרה עליו שם בשנת תש"ג, וגם בתו וחתנו ומשפחתם ניספו בגיטו ווארשה. לאחר שחרור דרום צרפת על ידי צבאות בנות הברית באוגוסט 44, נשאר לגור בניס, שם נפטר ב' אייר תש"ה, ונקבר בבית הקברות העתיק של קהילה זו.

ספרו המפורסם הינו "כתבי הגאונים", שבו הדפיס מכתבים ואגרות מאת זקניו הגאונים מהדורות הקודמים, ובשוליהם הוסיף סקירות היסטוריות נרחבות אודות הנושאים שבמכת-בים אלו.

יומנו של הרה"ח ישראל יהושע מאירוביץ ז"ל

בצוותא עם הרב רובינשטיין זצ"ל שהה בניס גם מקורבו ובן קהילתו, רבי ישראל יהושע מאירוביץ', שנמלט לשם עם שלושה מילדיו, לאחר שאשתו ושתי בנותיו נלקחו להשמדה בפאריס בתחילת המלחמה. רבי ישראל יהושע ברח תחילה מפאריס לטולוז ומשם גלה לניס. הוא היה חסיד גור שורשי, שעוד זכה לקבל בילדותו ברכה מה"שפת אמת" זיע"א.

שתי המשפחות שהו זמן ניכר במשך תקופה זו תחת קורת גג אחת, בדירת הרה"ח ר' חיים מאיר גראנאט הי"ד בן החסיד המפורסם רבי וועלוויל גראנאט הי"ד, מחסידי כ"ק האדמו"ר רבי שמחה בונם מאוטובוצק זיע"א, (למד בצעירותו עם הגה"ק רבי יעקב מאיר בידרמן זצ"ל הי"ד) שהיגר לפאריס.

באמצע חורף שנת תש"ד, עם התגברות המצב המסוכן בעיר ניס, החליטו הרב ומשפחתו וכן רבי ישראל יהושע מאירוביץ' ובניו, להימלט לעיר ליאון, שהינה עיר יותר גדולה, והאפשרויות להתחבא ולהינצל שם, יותר גדולות, וכשהינם מצויידים במסמכים מזוייפים, הגיעו בשלום לעיר ליאון, שם שהו עד סוף המלחמה.

רבי ישראל יהושע, שניחן בכושר כתיבה, והיה בעל רגש ואחריות ציבורית, כתב החל מהתקופה של הכיבוש הגרמני בדרום צפת שהחלה ב־ספטמבר 1943 יומן, ובו מתאר הוא ומבטא במוחשיות, את סבלם של היהודים בניס, ולאחר מכן בליאון, תוך פירוט מדויקד, וכתיבתו עטופה בלבוש של יראת שמים וחסידות, אמונה תמימה בדרכי הבורא, ותפילה מתמדת וציפיה לישועה. בכתיבת יומן זה המשיך עד סיומה של המלחמה בצרפת, כעבור שנה.

היומן נמצא בארכיון "גנזך קידוש השם" בבני ברק, ועתיד לראות אור בקרוב בהוצאתם. הוא נכתב בשפת האידיש, ותורגם לאחרונה לעברית על ידי חתנו הנכבד, ר' ירמיהו וינרב שיחי'.

קריאה ביומן זה הינה הצצה לפרקי חיים מרתקים, של יהודים שהמשיכו לחיות באורח חיים יהודי וחסידי גם למול עיניו של השטן הנאצי, וממעל לתיאוריו, מרחפת רוחו הגדולה של הרב רובינשטיין זצ"ל, שהיה לעת הזאת מגדלור גשמי ורוחני, וממשיך ללא הרף להגות בתורת ה' וביראתו, שומר על צלם אלקים, והיה מופת לרבים.

רבי ישראל יהושע האריך ימים, וכל עוד כוחותיו היו עמו, הרבה פעלים למען ישיבת "שפת אמת" שבירושלים, ונדיבי העם שהוקירוהו והיו מלאי הערכה לאישיותו, פתחו את לבם וכיסם למטרה אשר למענה כיתת את רגליו בעיר פאריס, על אף שלא השתייכו לחסידות גור.

הגה"ח רבי אברהם יוסף פסח (פסחוביץ) זצ"ל

רבי אברהם יוסף זצ"ל, נולד בעיר קאליש שבפולין, לאביו החסיד רבי מנחם מנדל ז"ל, מחסידי גור. בנערותו כבר היה כלי מחזיק ברכה, וקיבל בלהט ובאש יוקדת חינוך והדרכה בדרכי החסידות מבית היוצר של חסידות גור, מאביו אשר הסתופף בצל הקודש רבוה"ק מגור זיע"א. בבחרותו זכה להסתופף בצל ה"שפת אמת" זיע"א, ולאחר מכן הסתופף בצל ה"אמרי אמת" וה"בית ישראל" זיע"א.

לאחר מלחמת העולם הראשונה היגר לאנטוורפן שבבלגיה, שם כיהן כר"מ והרביץ תורה בכל מרצו וכוחו, והפך את המקום ממדבר שממה רוחני, למקום תורה ועבודת ה'. בשנות האימים במלחמת העולם השנייה, בדרכו להימלט לארה"ב שהה בין היתר בעיר ניס, וגם שם רישומו הרוחני היה ניכר ושמו הלך לפניו.

בארה"ב המשיך להרביץ תורה ויראה לתלמידים בדרך ישראל סבא, ביתו היה בית ועד לחכמים, וחסידיים ואנשי מעשה היו מבקרים בביתו, ומשתעשעים עמו בדברי תורה וחסידות ובעבודת ה', בדרך פנימיות התורה ודיבוק חברים. בקי היה בש"ס ופוסקים ובכל חדרי תורה, וניחון במידת הענווה.

זכה לקבל מכתבים רבים אשר נתפרסמו גם בין החסידים, מאת ה"בית ישראל" זיע"א, אשר חיבבו והוקירו מאוד, ובמכתביו אף כתב לו מדברי התורה שאמר בשולחן הטהור.

מפורסם ביותר הוא מכתבו אשר כתב אליו לאחר פטירת אביו ה"אמרי אמת" ובו מתנה הוא את שברון לבו על הילקחו לישיבה של מעלה, ומתאר את גודל מסירות נפשו וגופו, להכניס דברי תורה ויראת שמים בלב שומעיו, ובפרט בליבות הצעירים.

ביום י"ח לחודש סיון תשי"ג נלב"ע, ונטמן בביה"ח שומרי שבת בבני ברק. בחייו הדפיס את ספרו "מי באר", ולאחר פטירתו הוציאו צאצאיו לאור את ספרו "באר מים" על חמישה חומשי תורה. ה"בית ישראל" אמר על ספרו, שיש בו דברים טובים.

הגה"ח רבי פינחס הכהן ליברמן זצ"ל

זכה עוד להסתופף בצל ה"שפת אמת" זיע"א, התגורר בעיר לודז' בפולין, ושרת בקודש כשו"ב. בשנת תרפ"ג הגיע להתגורר בעיר וינה שבאוסט-ריה, וחשב בדעתו להמשיך בדרכו הלאה ולעלות לארץ ישראל, אולם כששאל לדעת רבו ה"אמרי אמת" נענה שעדיין לא הגיע הזמן, ונשאר להתגורר בעיר וינה.

בשנת תרצ"ח כאשר היטלר ימ"ש השתלט על וינה, וליהודים היתה אז סכנת חיים להישאר שם, נמלט לאיטליה, ועם פרוץ מלחמת העולם השנייה, נמלט לעיר ניס. זוגתו ובתו שהיו עם פרוץ המלחמה בבלגיה הגיעו יותר מאוחר גם הן לעיר ניס.

האדמו"ר מליובאוויטש זיע"א אכל משחי-טתו, בשהותו בעיר ניס.

בספטמבר 1943, עת נכנסו הנאצים לעיר ניס, וחיי היהודים היו תלויים להם מנגד, ולצורך הצטיידות במסמכים מזוייפים בעלי זהות של לא יהודים, על מנת להינצל ביתר קלות, היה צורך כמובן להסיר את הזקן, לא הסכים רבי פינחס בשום אופן לוותר על הצלם היהודי, וכך נשאר עד סוף המלחמה. רבי ישראל יהושע מאירוביץ' מתעד זאת ביומנו ברוב רגש.

נינו, הרה"ח ר' עוזיאל ליברמן מאנטוורפן, מספר: כי באחת הפעמים שהגיסטאפו הגיעו לחפשו בדירתו, והוא כמובן לא פתח להם, הם ניסו בכל מיני תחבולות לפתוח את מנעול דירתו, ולא הצליחו. לאחר שהם עזבו את המקום, ניגש אל הדלת על מנת לנוס מהדירה, והנה הוא נוכח לראות שהדלת כלל לא היתה נעולה עם המפתח, ויהי לנס בעיר ניס.

בשנותיו האחרונות כשאיפתו מקדם עלה להתגורר בעיה"ק ירושלים, והסתופף בצל אדמו"ר ה"בית ישראל". נלב"ע בשנת תשי"ט, ומקום מנוחתו בהר המנוחות.

להערות הארות והשלמות. מכון "למוד אגדה", דוא"ל: i.albert@012.net.il